

m.in. w *Manuskrypcie Izaaka Feldwurma* Piotra Pazińskiego, *Mieście Grobów* Wita Szostaka i wspomnianym już *Muranoo* Sylwii Chutnik. Każde z dzieł jest dowodem na to, że polska kultura posttraumatyczna dojrzewa do werbalizacji własnych lęków.

Aleksandra Karkowska-Rogińska
UKSW

AGNIESZKA KARCZEWSKA
Katedra Dydaktyki Literatury i Języka Polskiego KUL
DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rh.2016.64.1-18>

SERIA WYDAWNICZA
„PRACOWNIA LITERATURY
POLSKO-ŻYDOWSKIEJ KUL”

Studia nad literaturą polsko-żydowską zaczęły się systematycznie rozwijać w latach osiemdziesiątych XX wieku. W ciągu ostatnich trzydziestu lat powstały silne ośrodki naukowe prowadzące badania nad dziejami Żydów na terenach Rzeczypospolitej, których wyniki zostały udokumentowane w publikacjach naukowych. Jednym z takich ośrodków (obok jednostek w Krakowie, Wrocławiu, Warszawie oraz lubelskiego Zakładu Kultury i Historii Żydów Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej) jest działająca od lat dziesiątych XXI wieku Pracownia Literatury Polsko-Żydowskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, prowadząca historycznoliterackie, kulturoznawcze, a także komparatystyczne badania nad piśmiennictwem żydowskich twórców zapisujących swe doświadczenia w języku polskim, jidysz oraz hebrajskim. Obszerne wyniki owych analiz są ogłaszane przede wszystkim w serii wydawniczej Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II „Pracownia Literatury Polsko-Żydowskiej KUL” redagowanej przez kierownika Pracowni – prof. dr. hab. Sławomira Jacka Żurka. Do 2016 r. ukazało się siedem tytułów, w tym cztery książki autorskie oraz trzy prace zbiorowe. Planowane są także kolejne publikacje dotyczące zainteresowań badawczych naukowców związanych z ośrodkiem lubelskim.

Serię otwiera wydana w 2010 r. książka Anny Jeziorkowskiej-Polakowskiej *Pieśni zakłęte w dwa języki... O kołysankach polskich, żydowskich i polsko-żydowskich (1864–1939)* (ss. 259). Autorka opisuje w niej synkretyczny gatunek kołysanki, opierając się na

analizie (m.in. badaniach statystycznych) utworów powstałych od upadku powstania styczniowego do wybuchu drugiej wojny światowej i funkcjonujących w trzech obiegach czytelniczych: polskim, żydowskim i polsko-żydowskim. W wyniku tych obserwacji Jeziorkowska-Polakowska stworzyła model kołysanki polskiej, szczegółowo odtworzyła model kołysanki żydowskiej zaproponowany przez Dova Noya, badacza związanego z Uniwersytetem Hebrajskim w Jerozolimie, a także – na podstawie wymienionych schematów – opracowała model kołysanki polsko-żydowskiej. Całość zamyka obszerny aneks z wybranymi utworami uwierzytelniającymi zawarte w książce ustalenia.

Jako druga w serii została opublikowana monografia Moniki Szablowskiej-Zaremby *Człowiek po Zagładzie. Problematyka egzystencjalna w twórczości Henryka Grynberga* (2010; ss. 186). Tom został podzielony na trzy części układające się w cykl życia człowieka i porządkujące jego doświadczenia egzystencjalne: „Doświadczenie dzieciństwa”, „Młodość” oraz „Wiek męski”. Szablowska-Zaremba szuka w utworach Grynberga (zarówno tych należących obecnie do kanonu lektur obowiązkowych, jak i mniej znanych) odpowiedzi na pytanie, jaka jest kondycja współczesnego człowieka – w sposób bezpośredni lub zapośredniczony naznaczonego Szoa. Zdaniem Autorki tomu Grynberg podejmuje próbę opisanie pełni ludzkiej egzystencji: „Życie można – używając słów poety – przeżyć albo przejść. Nie jest ono zawieszona w próżni. Człowiek współistnieje z innymi w świecie stworzonym przez Boga. Zna potęgę dobra i zła i to wyłącznie od niego zależy, jakiego dokona wyboru” (s. 150).

Zastygłe w polszczyźnie. Szkice o świętach w poezji polsko-żydowskiej dwudziestolecia międzywojennego (2011; ss. 211) Sławomira Jacka Żurka, trzeci tytuł serii Pracowni Literatury Polsko-Żydowskiej KUL, przedstawia rytuały judaistyczne utrwalone w utworach piszących po polsku poetów żydowskich (przede wszystkim Maurycego Szymła, Andy Eker, Karola Dresnera, Horacego Safrina, Daniela Ihra, Stefana Pomera oraz Karola Rosenfelda, a także: Wilhelma Bekelhammera, Romana Brandstaettera, Izaaka Deutschera, Salomona Dykmana, Awrohema Cwi Fensterera, Marii Hochberżanki, Minki Silberman i innych). Ich liryki w większości były publikowane na łamach trudno dostępnych dzisiaj przedwojennych czasopism (m.in. „Chwili”, „Nowego Dziennika”, „Opinii”, „Naszego Przeglądu”). Książka zatem niejako przywraca tę poezję współczesnemu czytelnikowi, także dzięki aneksowi zawierającemu wybór utworów zamieszczonych w „Chwili”, które w toku wywodu zostały zacytowane we fragmentach. Żurek przyjmując porządek kalendarza żydowskiego, odkrywa poetyckie obrazy kolejnych świąt oraz towarzyszących im obrzędów, jak sam zaznacza, „rozpiętych pomiędzy dwoma biegunami – judaizmem a syjonizmem” (s. 171), i ukazuje napięcie pomiędzy wiernością tradycji a przekonaniem i wyzwaniem, jakie niosła ze sobą ideologia narodowo-żydowska. Przywoływana w książce poezja ukazuje także duży artyzm w posługiwaniu się językiem polskim polsko-żydowskich autorów.

Kolejny, interdyscyplinarny tom, *Żydzi w Zamościu i na Zamojszczyźnie. Historia – kultura – literatura* (2012; ss. 399), został zredagowany przez Weronikę Litwin, Monikę Szablowską-Zarembę oraz Sławomira Jacka Żurka i zawiera dwadzieścia pięć różnicowa-

nych pod względem metodologii, a także problematyki rozpraw. Łączy je zasygnalizowane w tytule miejsce – Zamość i Zamojszczyzna. Szczególnie ciekawa jest wieloaspektowość prezentowanych analiz, które zebrane razem tworzą obraz złożonej przeszłości historycznej oraz kulturowej jednego z najbardziej znanych sztetli na terenach Rzeczypospolitej.

Piąty tom omawianej serii to także praca zbiorowa. *Żydowskie dziecko* (2013; ss. 329) pod redakcją Anny Jeziorkowskiej-Polakowskiej i Agnieszki Karczewskiej zbiera artykuły dotyczące „szeroko rozumianej problematyki związanej z kondycją i miejscem żydowskiego dziecka na przestrzeni jego wielowiekowej tradycji i historii” (s. 13). Zawarto więc w nim artykuły etnograficzne, literaturoznawcze, filmoznawcze, a także językoznawcze odnoszące się do dzieciństwa żydowskiego od końca XVI wieku aż po okres po Zagładzie. Książka po raz pierwszy, po ponad stu latach od wydania pracy Reginy Lilientalowej *Dziecko żydowskie*, ukazuje obecny stan współczesnych badań polskich nad dzieciństwem żydowskim, których wyniki zwykle zamieszczone są w innych publikacjach jako uzupełnienie lub rozszerzenie problematyki.

W szóstym tytule omawianej serii Agnieszka Karczewska pisze o jednym z pierwszych w dwudziestolecu periodyków dla dzieci żydowskich. *Polsko--żydowska republika marzeń. O „Chwilce Dzieci i Młodzieży” (1925-1937)* (2015; ss. 395) prezentuje dodatek lwowskiej „Chwili”: od jego aspektów formalnych (m.in. genezy, struktury redakcji, szaty graficznej etc.), poprzez analizę zawartości, do kulturowego i społecznego znaczenia pisma. W tomie ukazana została także Runa Reitmanowa, redaktor czasopisma, a przede wszystkim działaczka społeczna. Książka Karczewskiej, dzięki bardzo obszernemu aneksowi, na który składa się bibliografia zawartości „Chwilki Dzieci i Młodzieży” oraz wybór tekstów, może być punktem wyjścia do bardziej szczegółowych badań.

Omawianą serię zamykają obecnie dwa wolumeny: *Jan Karski. Świadek – emisariusz – człowiek* (2015; ss. 231) pod redakcją Agnieszki Kasperek, Agnieszki Żmudy i Sławomira Jacka Żurka oraz *Prasa Żydów polskich. Od przeszłości do teraźniejszości* (2016; ss. 278), w opracowaniu Agnieszki Karczewskiej i Sławomira Jacka Żurka. Pierwsza z wymienionych pozycji zbiera (po zakończeniu ustanowionego przez Sejm Rzeczypospolitej roku Jana Karskiego) artykuły dotyczące misji i dzieła Emisariusza rządu RP. Szesnaście artykułów pomieszczonych w tym tomie wykorzystuje zarówno metodologię historyczną, jak i innych nauk: antropologii kultury, literaturoznawstwa, filmoznawstwa, a także pedagogiki. W roku 2014, roku poświęconym pamięci Jana Karskiego, wydano kilkanaście pozycji dotyczących dziedzictwa tego wielkiego bohatera. Tom z omawianej serii wpisuje się więc w szerszą narrację o znaczeniu i wartości raportu Karskiego, a zarazem jako jeden z nielicznych ogłasza artykuły ukazujące Karskiego jako „zwykłego człowieka”, a także ilustrujące, jak postać Emisariusza staje się częścią kultury masowej.

Prasę Żydów polskich. Od przeszłości do teraźniejszości, podobnie jak poprzedni tom, tworzą artykuły specjalistów kilku dziedzin nauki (tutaj prasoznawców, historyków, politologów oraz literaturoznawców). Prasa była (i pozostaje dzisiaj) ważnym elementem życia społeczności, bywa nazywana dokumentem życia społecznego. W społeczności żydowskiej, jak pisała Joanna Nalewajko-Kulikow, „okazała się najpewniejszym i naj-

popularniejszym medium komunikacji zaangażowanej inteligencji z tzw. masami ludowymi”⁸. Analiza czasopiśmiennictwa żydowskiego uzupełnia luki i pominięcia, które obserwujemy, próbując systematycznie opisać historię i kulturę polskich Żydów. Wolumin zawiera piętnaście rozpraw naukowych dotyczących różnych aspektów wielojęzycznego czasopiśmiennictwa żydowskiego w Polsce oraz polskojęzycznych tytułów wydawanych współcześnie w Izraelu – opisuje związki prasy z syjonizmem oraz znaczenie periodyków żydowskich jako instytucji życia kulturalnego, a także ich związki z kulturą masową. Ostatnia część tomu prezentuje wpływ tzw. zwrotu cyfrowego na omawianą w tomie prasę.

Tomy serii „Pracownia Literatury Polsko-Żydowskiej KUL” zostały przygotowane na podstawie różnych metodologii i stanowisk badawczych. Seria prezentuje wyniki badań opartych na zróżnicowanych badaniach źródłowych, sięgających przede wszystkim XIX i XX wieku, różnych autorów, typów piśmiennictwa i gatunków, dzięki czemu wprowadza do obiegu naukowego wiele nowych ustaleń, niekiedy bardzo odkrywczych, składających się na pełniejszy obraz literatury polsko-żydowskiej.

⁸ J. NALEWAJKO-KULIKOV, *Prasa żydowska na ziemiach polskich: historia, stan badań, perspektywy badawcze*, [w:] J. NALEWAJKO-KULIKOV (red.), G.P. BĄBIAK, A.J. CIEŚLIKOWA (współpraca), *Studia z dziejów trójjęzycznej prasy żydowskiej na ziemiach polskich (XIX-XX w.)*, Warszawa 2012, s. 7.